

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

www.ise.ro

ȘAHUL ÎN EDUCAȚIE

Sinteză de cercetare

Literatura de specialitate abundă în cercetări privind valențele educative ale jocului de șah. Un număr impresionant de studii științifice realizate de-a lungul anilor au probat potențialul "jocului minții" în dezvoltare capacităților mentale, aptitudinilor și calităților. În cele ce urmează, am selectat câteva din rezultatele studiilor relevante.

Șahul și aptitudinile

Studiul „Șah și aptitudini”¹, condus de dr. Albert Frank și realizat pe parcursul anului școlar 1973 – 1974 în Zair a avut drept grup țintă 92 de elevi cu vârste între 16-18 ani. Dr. Frank și-a propus să afle dacă abilitatea de a învăța șah este rezultatul a) aptitudinii spațiale, b) vitezei percepției, c) raționamentului, d) creativității sau e) inteligenței generale. De asemenea, acesta a vizat măsura în care învățarea șahului poate influența dezvoltarea abilităților în cazul celor cinci tipuri enumerate mai sus. În urma acestui studiu, s-a constatat că există o corelație semnificativă între abilitatea de a juca bine șah și abilitățile spațiale, numerice, administrativ-direcționale. În jocul de șah, o persoană utilizează toate aceste tipuri de abilități. Rezultatele studiului au pus în evidență faptul că învățarea șahului, chiar la vârsta adolescenței, întărește atât abilitățile numerice, cât și pe cele verbale - fapt identificat la majoritatea elevilor (nu doar la cei de succes) care au urmat un curs săptămânal de 2 ore, timp de un an.

Șahul și testările standard

În anul 1997, Liptrap a realizat în Texas studiul "Chess and Standard Test Scores"² efectuat pe 571 de elevi de școală elementară dintre care 67 au participat la activitățile clubului de șah din școală. Liptrap a utilizat în măsurători indicii de învățare Texas - TLI. Studiul arată că jucătorii de șah au obținut o îmbunătățire a scorurilor la matematică și citire între clasele a treia și a cincea de două ori mai mare decât ceilalți elevi. (testele Texas Assessment of Academic Skills.)

---

¹ "Chess and Aptitudes", 1973-74, Dr. Albert Frank, citat în "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson.

² Liptrap, J. (1997). Chess and standardized test scores. Chess Coach Newsletter, 11, 5-7.

Un studiu de 2 ani realizat de Kishinev și N.F. Talisina arată faptul că notele la toate disciplinele ale elevilor implicați în programul de șah au crescut, iar profesorii au constatat o îmbunătățire a memoriei, abilități organizatorice superioare, iar pentru mulți elevi a crescut imaginația și fantezia (Ministerul Educației al Republicii Moldova, 1985).

În anul 2000 s-a desfășurat un studiu care a corelat șahul cu abilitățile academice, algebra și analiza spațială și cu abilități nonverbale. Rezultatul obținut a evidențiat faptul că șahul are un impact pozitiv mai ales asupra școlărilor mici. La vârsta de 8-9 ani, cu ajutorul șahului, se dezvoltă rapid deprinderile de gândire (deprinderi de analiză, vizualizare și gândire critică). Însă, chiar dacă învață numele pieselor, regulile de mutare sunt respectate ceva mai târziu. Iar aspectul cel mai important este acela că la vârste mici, copiii nu atașează eșecul unei partide cu a nu fi inteligent, pierderea unei partide nefiind un stigmat. Prin joc elevii se atașează de școală, acesta devine un loc în care se desfășoară activități interesante.

Șahul și rezolvarea de probleme

Într-un studiu³ realizat în New Brunswick, Canada, în anul 1992, pe un eșantion de 437 de elevi de clasa a cincea, împărțiți în trei grupe, ca urmare a introducerii șahului în programa de matematică, au fost constatate câștiguri sporite ale elevilor în abilitățile de rezolvare a problemelor de matematică (în special în rezolvarea de probleme și înțelegere), direct proporțional cu numărul orelor de șah adăugate în curriculum. Prin integrarea șahului în curriculum tradițional de matematică, profesorii au reușit să crească semnificativ rezultatele elevilor la testele de rezolvarea problemelor.

Șahul și dezvoltarea cognitivă

În urma unui studiu⁴ realizat de Christiaen în Belgia, în anul 1975, s-a constatat că un grup experimental de 20 de elevi de clasa a cincea a obținut o creștere semnificativă statistic în dezvoltare cognitivă (IQ) în raport cu un grup de control, folosind testul Piaget de dezvoltare cognitivă. Grupul experimental a primit 42 de ore de instruire în șah pe parcursul unui an.

---

³ "Etude Comparative sur les Apprentissages en Mathematiques 5e Annee", Louise Gaudreau, 1992, quoted in "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson.

⁴ "Chess and Cognitive Development", 1974-76, Johan Christiaen, quoted in "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson. Paper presented at the BMCC Chess in Education "A Wise Move" Conference, New York, NY

Astfel, s-au obținut performanțe semnificativ mai bune în examinările școlare și în testele standardizate administrate de agenții externe care nu aveau cunoștință de identitatea celor două grupuri. De remarcat este faptul că elevii din grupul experimental a obținut rezultate mai bune la toate disciplinele.

Un studiu⁵ cu durata de patru ani realizat în Pennsylvania, Statele Unite pe un eșantion de 15 elevi, cuprinzând grupul jucătorilor de șah și grupul de control care a urmat alte forme de dezvoltare a gândirii, a arătat o îmbunătățire mai rapidă a rezultatelor la testări pentru cei care practicau șahul. Au fost folosite la măsurări Testul Watson-Glaser de Evaluare a Gândirii Critice și Testul Torrance de Gândire Creativă. Acest studiu indică faptul că șahul crește gândirea critică și creativă pentru studenții supradotați (IQ peste 130). Un program de 60-64 de ore de joc și studiu de șah pe o perioadă de 32 de săptămâni a demonstrat un progres semnificativ în dezvoltarea gândirii critice și a creativității la adolescenți. Șahul a demonstrat astfel rezultate superioare față de multe alte programe de dezvoltare a gândirii creative.

Proiectul din Venezuela „Să învățăm să gândim”⁶ care a format 100.000 de profesori și a implicat un eșantion de 4.266 de elevi de clasa a doua, a ajuns la concluzia generală că șahul, învățat metodic, după numai 4-5 luni de studiu sistematic, oferă cadrul stimulator suficient pentru a accelera creșterea IQ-ului, în cazul copiilor de școală primară, indiferent de genul sau de condiția socio-economică a acestora. Guvernul venezuelean a fost atât de impresionat încât a introdus programul în toate școlile în anul 1988-1989.

➤ Pe parcursul celor doi ani de cercetare psihologică⁷ asupra beneficiilor practicării șahului, John Artise a descoperit că acest joc duce la dezvoltarea proceselor cognitive umane:

- **îmbunătățește memoria** – jocul de șah este de așa natură încât, aspectele vizuale ale jocului (configurarea pozițiilor, anticiparea mișcărilor, numărul etc.), au un impact puternic în zona creierului responsabilă cu memoria.
- **dezvoltă logica** – mulți dintre jucătorii de șah intervievați au afirmat că în urma practicării acestui joc au constat că fac mai puține greșeli în luarea unor decizii.
- **observația și analiza** - jucătorii de șah devin mult mai **conștienți** de detaliile și nuanțele fiecărei poziții. Aceștia trebuie să **analizeze** cu atenție situația de pe tabla de șah, pentru a face calcule mentale bazate pe poziția observată și pe cunoașterea regulilor. Atât conștientizarea, cât și analiza exersate în timpul jocului, devin transferabile și în situațiile întâlnite în viața de zi cu zi.
- Jucătorul de șah își bazează mutările pe **cunoașterea regulilor, pe analiză și observație** și, mai presus de toate, pe judecata sa. După mutarea partenerului de joc, acesta are posibilitatea să vadă rezultatele **procesului lui de gândire**, având astfel posibilitatea să învețe din această experiență.

---

⁵ Ferguson, 1983 Ferguson, R. (1983, Fall). Teaching the fourth r (reasoning) through chess. School Mates Chess Coach Newsletter, 3.

⁶ "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson.

⁷ Artise, John, "Chess and Education", disponibil la http://www.chesshouse.com/chess_and_education_a/114.html

- Dianne Horgan a efectuat mai multe studii folosind șahul ca variabilă independentă. În studiul „Șahul ca o modalitate de a preda gândirea”⁸, Horgan (1987) a folosit un eșantion de 24 de copii din clasa întâi până în clasa a șasea și 35 de elevi de liceu din clasa a IX-a. Ea a constatat că cei mici pot fi învățați să gândească în mod clar și că dezvoltarea timpurie a acestor competențe poate contribui foarte mult la dezvoltarea intelectuală ulterioară.
- Studiul realizat de Philip Rifner⁹ pe parcursul anului școlar 1991-1992 și-a propus să determine dacă elevii de gimnaziu care au dovedit abilități de rezolvare a problemelor într-un anumit domeniu, le pot aplica și în alt domeniu. Sarcina de formare presupunea învățarea șahului, iar cea de transfer viza analiza poetică. Rezultatele studiului au arătat că transferul inter-domeniu poate fi realizată în cazul în care predarea de transfer este un obiectiv de instruire și că transferul are loc mai ușor și într-o măsură mai mare în rândul elevilor cu capacitatea de peste medie.
- Un studiu realizat în 1977-1979 de Chinese University Hong Kong de către Yee Wang Fung, indică un scor cu 15% mai mare la jucătorii de șah la testele la matematică și la științe.

Șahul și performanțele în lectură

Un studiu¹⁰ realizat în anii 1990-1992 în școlile Districtului 9 din New York, a demonstrat că implementarea Programului de șah a produs rezultate semnificative din punct de vedere statistic, concludente în ceea ce privește îmbunătățirea performanțelor de citit în cazul grupului experimental comparativ cu cel de control, în ciuda faptului că elevii din grupul de control au participat la mai multe lecții de citire. Grupul experimental (de șah) a înregistrat performanțe superioare la post test. Programul de șah din școlile din New York a inclus circa 3.000 de copii din oraș, aparținând unui număr de aproximativ 100 de școli publice între anii 1986-1990. Bazându-se pe rezultatele școlare și rapoartele de cercetare efectuate, United States Chess Federation Scholastic Department menționează¹¹ că programul a dovedit următoarele:

- Șahul îmbunătățește abilitățile de gândire rațională ale elevilor.
- Șahul îmbunătățește abilitățile cognitive.
- Șahul îmbunătățește capacitatea de comunicare și aptitudinea de a identifica modele de gândire și acțiune.
- Rezultatele la limba engleză și matematică s-au îmbunătățit.
- Șahul a contribuit la formarea spiritului de echipă.

⁸ "Chess as a Way of Teach Thinking", 1987, Horgan Diane, citat în "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson.

⁹ "Playing Chess: A Study of Problem-Solving Skills in Students with Average and Above Average Intelligence", 1991-92, Rifner Philipe, citat în "Chess in Education Research Summary", Dr. Robert Ferguson.

¹⁰ "The Effect of Chess on Reading Scores: District Nine Chess Program Second Year Report", Dr. Stuart Margulies Ph.D.

¹¹ Palm (1990, Palm, C. (1990). Chess improves academic performance. (Article No. 2)

- Șahul a consolidat valoarea muncii intense, ale concentrării și angajamentului.
- Șahul dezvoltă încrederea în sine și stima de sine.
- Șahul accentuează simțul responsabilității și asumarea consecințelor.
- Șahul deprinde copiii cu lupta pentru succes, dar și cu acceptarea înfrângerii.
- Șahul a îmbunătățit frecvența la școală.

Un alt studiu¹² realizat în două orașe din Statele Unite a selectat câte două clase din câte cinci școli în care a avut loc experimentul. Grupul care a primit instruire în șah și în logică a obținut rezultate semnificativ mai mari decât grupul de control, care a primit instrucție adițională în clasă în domeniul educației de bază (citire, matematică sau discipline socio-umane).

În cadrul unui studiu¹³ corelat cu cel anterior, realizat timp de doi ani în șase orașe din SUA, au fost selectate câte două clase din fiecare dintre cele cinci școli. Elevii din grupul în care au învățat șah și logică, au obținut scoruri la lectură semnificativ mai mari decât cei din grupul de control, care au urmat un program suplimentar în educația de bază (citire, matematică sau științe sociale).

Șahul și performanțele elevilor proveniți din medii dezavantajate

Un program realizat de Ferguson din septembrie 1987 până în mai 1988 a inclus toți elevii dintr-o clasă rurală din Pennsylvania cu un scor mediu al coeficientului de inteligență de 104.6. Elevii studiau șah de 2 sau de 3 ori pe săptămână, jucau zilnic și erau încurajați să participe în turnee. În urma acestui program intensiv, 7 din cei 9 elevi ai clasei au fost medaliați la campionatul statal și a fost înregistrată o creștere semnificativă a abilităților de memorare și raționament verbal, în special pentru cei mai competitivi jucători (Ferguson, 1995).

„Proiectul de dezvoltare a localității Aberdeen prin șah”¹⁴ – programul a fost lansat în 2001, iar în primul său an a fost implementat în șapte școli primare din nord.

Obiectivele proiectului au fost:

- realizarea unor cluburi de șah care să aibă loc după terminarea programului școlar;
- dezvoltarea unor materiale didactice pentru a încuraja părinții să devină antrenori de șah;
- organizarea unor seri de șah în familie;
- organizarea unor turnee de șah și a unei sesiuni de coaching;

¹² Margulies, 1993 Margulies, S. (1993). The effect of chess on reading scores: District nine chess program second year report. (Article No. 5) United States Chess Federation Scholastic Department

¹³ Chess-in-the-Schools web page.

¹⁴ <http://www.chessscotland.com/archives/abcity2005.htm>

- implicarea părinților în sala de clasă, organizarea unor partide de șah pentru copiii cu dificultăți de învățare și probleme comportamentale;
- elaborarea unui sistem de mentorat.

În raportul de evaluare al proiectului se preciza că acesta a avut rezultate demonstrabile, ducând la îmbunătățirea rezultatelor și a comportamentului elevilor la școală, la creșterea interesului și al gradului de implicare al părinților în problemele școlii. Raportul indică șahul și practicarea acestuia ca fiind un instrument important care a contribuit la realizarea îmbunătățirilor.

Echipa de cercetare a ajuns la concluzia că alocarea unor fonduri substanțiale pentru dezvoltarea șahului în școlile primare din Scoția ar putea contribui la îmbunătățirea rezultatelor la lectură și matematică și la dezvoltarea încrederii elevilor care au nevoie de sprijin în învățare.

De ce este considerat șahul un sport?

Efectele sale asupra organismului uman sunt similare unui sport fizic? În urmă cu ceva timp, un profesor de la universitatea Temple, USA, Leroy Dubek, a efectuat o serie de măsurători pe doi șahiști, în timpul unui campionat. A constatat că stresul, reflectat în presiunea sanguină și frecvența respirației este similară cu a unui fotbalist în timpul unui meci. Mai mult decât atât, un jucător, după 5 ore de șah pierde în greutate mai mult decât un boxer după 12 runde.

Conform unui studiu recent (într-un articol al lui Harald Franzen), există diferențe majore între modul în care funcționează creierul unui șahist profesionist și cel al unui amator. Cercetătorii din Universitatea Konstanz, Germania, conduși de Ognjen Amidzic, au măsurat abilitățile sistemului nervos central prin intermediul undelor gama, pe 10 jucători profesioniști și 10 amatori, utilizând imagini computerizate (înregistrare magnetoencefalo grafică). În timp ce persoanele studiate jucau, cercetătorii studiau zonele din emisfere accesate. S-a constatat existența unui interval de 5 secunde în care aceste unde gama explodau (în amplitudine) după fiecare mutare realizată de oponent, însă, în timp ce amatorii aveau stimulate zonele mediale temporale, profesioniștii aveau stimulate zonele frontale și parietale ale cortexului. Explicația furnizată a fost aceea că, dacă pentru profesioniști înseamnă apelare la memorie și recunoașterea unor probleme tipice și a unor soluții, pentru amatori jocul acesta înseamnă creativitate, decizie și formarea unor conexiuni de memorie de lungă durată.

Opinii ale experților, profesorilor, părinților și elevilor

De-a lungul vremii, personalități de anvergură – savanți, oameni de cultură, politicieni, cercetători în educație au avut exprimări pozitive privind valențele cognitive, educaționale și beneficiile sociale ale jocului de șah în rândul copiilor și tinerilor.

Michael David Wojcio este unul din promotorii jocului de șah din Illinois. Din 1982 a pornit programul de șah cu 50 de elevi dintr-o școală elementară și în ultimii ani s-a preocupat de organizarea unor concursuri care au fost împărțite în patru secțiuni. Ca urmare a vastei sale experiențe, acest maestru consideră că șahul nu este un joc numai al persoanelor supradotate. Dimpotrivă, pentru elevii cu probleme la învățatură, șahul s-a

dovedit la fel de benefic. Aceștia pot învăța denumirea pieselor și modul în care fiecare piesă se poate muta pe tabla de șah. Pot învăța să așeze piesele în ordinea corespunzătoare pe tablă și apoi anumite reguli și concepte (de exemplu ce înseamnă șah mat). Datorită faptului că fiecare jucător trebuie să își mute singur piesele și acestea să fie bine încadrate în pătratul respectiv, inevitabil motricitatea fină se îmbunătățește. Învăță că o piesă poate fi mutată pe orizontală, pe verticală, pe diagonale sau poate avea o mutare în formă de L, așa că unele piese pot fi mutate în mai multe poziții; elevii vor reflecta asupra acestor posibilități înainte de a acționa. Mai târziu, pot fi abordate tehnici și tactici simple (prin tactici se înțelege un plan pe termen scurt, strategiile fiind planuri mai elaborate, de ansamblu) și astfel se poate exercita memoria; elevii vor ține minte piesele care vor fi mutate, ordinea de mutare și poziția lor pe tablă.

Wojcio consideră șahul mai mult decât un simplu joc, atâta timp cât se pot transfera aspecte motivaționale către alte teme, subiecte sau discipline; este mai mult decât un sport deoarece propune anumite valori elevilor; este mai mult artă și știință pentru sistemul de coduri propus și nu numai. În continuare Wojcio propune câteva activități prin care șahul poate sprijini învățarea altor discipline:

- **Matematică:** se poate porni de la tabla de șah pentru a se face introducerea în axa de coordonate și poziția unor puncte din primul cadran al spațiului bidimensional;
- **Geografie:** se poate generaliza introducând, cu ajutorul șahului coordonatele geografice, latitudinea și longitudinea;
- **TIC:** Se poate utiliza calculatorul pentru a juca cu elevi din alte țări sau din alte locuri; se pot juca partide și utilizând scrisori. În această situație elevii învață să scrie corect o scrisoare, să aleagă timbre potrivite și să o depună pentru a fi trimisă.
- **Aritmetică:** Se pot elimina o parte din piese și în locul acestora se pot pune monede. Elevii învață valoarea acestora și strategii de a câștiga, prin mutarea pieselor rămase pe tablă, cât mai multe monede. Nu numai că aceștia vor recunoaște valoarea monedelor, dar vor face estimări, adunări, pentru jocul lor și al partenerilor de joc.
- **Geometrie:** Uneori pot recunoaște elemente de geometrie elementară: linii orizontale, verticale, diagonale, unghiuri dreptunghiuri (alt exemplu este cel al triangulației).
- **Literatură:** Refuzul unor elevi de a citi texte, fie și scurte, este o altă problemă cu care se confruntă dascălii astăzi. Există o serie de povești, scrise într-o manieră prietenoasă, care pot fi ancore pentru elevii pasionați de șah.
- **Prietenia și spiritul de competiție:** copii învață să piardă și să câștige cu eleganță.

Campioana Susan Polgar susține că acest joc dezvoltă la copii claritatea mentală, stabilitatea și chiar starea de sănătate. În opinia ei, școlile ar trebui, prin șah, să propună „căi de creștere mentală”.

La rândul său, **Gari Kasparov** - cunoscutul maestru sahist, susține faptul că în doar un an, învățarea șahului îmbunătățește abilitățile de învățare ale elevilor, concentrarea, simțul logic, auto disciplina, respectul, asumarea responsabilității pentru propriile acțiuni.

Referitor la șah, Robert M. Snyder scria că, într-o lume super tehnologizată, super computerizată, nevoia de a ne orienta către acțiuni care dovedesc puterea minții este mare, astfel că șahul ne dovedește fiecăruia puterea de a ne îmbunătăți logica, de a realiza consecințele imediate sau pe termen lung a fiecărei acțiuni.

Jose Raul Capablanca spunea că „înveți mai mult dintr-un joc dacă pierzi decât dacă câștigi. Ca să fii un jucător bun trebuie să pierzi sute de meciuri înainte”. Șahul ca știință te obligă să explorezi noi idei, să generezi variante mintal, să elaborezi ipoteze și să le testezi, să urmărești rezultatele, este echivalentul oricărui experiment științific. La nivel psihologic, șahul testează răbdarea, măsoară starea de nervozitate, puterea de concentrare îmbunătățind, în final, interacțiunile între copii. Este o modalitate de a întâlni persoane interesante cu care să construiești relații de prietenie pe toată viața.

Conform lui Richard Restak, profesioniștii în șah memorează mii de mutări și de situații, dezvoltându-și zona parietală, aceștia beneficiind în timp de o memorie excepțională. (facem aici o mică paranteza, se pare că numai numărul deschiderilor posibile este un număr cu 30 de cifre!). Zona temporală activată de amatori este o zonă care este implicată în dezvoltarea de strategii și în analiza de caz prin etape de joc, în care nu sunt prevăzute mai mult de câteva mutări în avans. Altfel spus, expertiza șahiștilor de profesie constă în informații legate de șah, stocate în memoria de lungă durată și într-o flexibilitate a memoriei acestora: pot cu ușurință transfera ceea ce știu în memoria de scurtă durată, pentru a le utiliza. Aceeași abilitate o au persoanele pe care le numim de obicei genii. Scanarea geniilor a relevat aceeași activitate susținută a zonei parietale; persoanele cu abilități matematice deosebite accesează aceeași zonă de memorie de lungă durată. Revenind la viața șahiștilor de profesie, se pare că aceștia petrec mai mult de 10 ani colectând și stocând informații, peste 100.000 de strategii referitoare la deschideri, la atac și apărare și la modul în care se pot încheia partidele. Viteza de reacție a acestora într-o partidă va fi totdeauna superioară vitezei unui amator talentat și de aceea amatorii pot simți presiunea timpului într-o astfel de partidă inegală.

Wendi Fischer consideră că șahul nu înseamnă a cunoaște piesele ci, mai degrabă cadrane, coordonate, strategii și consecințe. Înseamnă o geometrie specială, gândită în diagonale, unghiuri și alegeri și de aceea acest joc este un instrument perfect de învățare, care îmbunătățește deprinderile intelectuale, încrederea în sine și performanțele școlare.

Intrând în sfera personalităților politice, este de notorietate pasiunea pentru șah a celui mai cunoscut dintre "părinții fondatori" ai Statelor Unite ale Americii, **Benjamin Franklin**. În lucrarea sa, *Morala șahului* (1776), savantul privește șahul ca fiind mai mult decât un amuzament, calitățile pe care le dezvoltă fiind:

- Prevederea;
- Circumspecția;

- Precauția;
- Perseverența în așteptarea contextului favorabil;

Fostul secretar al Educației din SUA, Terrell Bell a încurajat învățarea și practicarea șahului, văzând în acestea modalități de dezvoltare a intelectului preșcolarilor și de pregătire academică.¹⁵

"Jocul de șah îi ajută pe elevi să dezvolte abilități de gândire și analiză, concentrare, mai mare de auto-controlul și încrederea în sine..."

...s-au exprimat și președinții Cubei și ai Statelor Unite, tabloul aprecierilor fiind întregit de susțineri din partea unei vaste comunități de pasionați din lumea întreagă.

O importanță aparte revine considerațiilor venite din partea actorilor implicați direct în procesul educativ: profesori, părinți și elevi.

În programul de șah First Move™ au fost organizate ateliere de lucru pentru profesori în care s-a dezbătut modalitățile prin care s-ar putea dezvolta curriculumul obligatoriu prin șah. Părerea profesorilor a fost că șahul poate fi văzut ca un mare experiment științific în care fiecare jucător își formulează ipoteze și testează, învață prin metoda încercare - eroare.

Directorul unei școli din SUA a comentat: "Avem 34 de limbi diferite care se vorbesc în școala noastră, iar șahul este ceea ce avem în comun"

Jocul este considerat de **părinți** ca unul democratic pe care-l poți juca în doi, cu o tablă și câteva piese. Tom Brownscombe - un director de școală de șah, scrie despre **câteva mărturii și preferințe ale copiilor care joacă șah**: un elev spune că preferă anumite piese: regele și turele, care se mișcă ordonat, de jur împrejur pe tablă; altul susține că, după ce ai jucat câteva partide, nu te mai poți desprinde. Jocul de șah este, pentru aceștia, un joc pentru toată viața.

Alte informațiile colectate de la **elevi, profesori și părinți** demonstrează că aștia au observat atât efectele benefice ale șahului asupra rezultatelor școlare în privința rezolvării problemelor de matematică și a înțelegerii textului scris, dar și faptul că șahul sporește încrederea în sine, răbdarea, memoria, logica, gândirea critică, spiritul de observație, analiza, creativitatea, concentrarea, perseverența, autocontrolul, spiritul de sportivitate, respectul față de ceilalți, stima de sine, rezolvarea frustrărilor; de multe ori, aceste aspecte pozitive sunt dificil de măsurat, dar contribuie la îmbunătățirea atitudinilor, motivației și rezultatelor școlare ale elevilor.

Clive Hutchby, în 2006 a scris un articol despre beneficiile șahului raportându-se la așteptările părinților – numite o "listă de visuri pentru părinți". El susține, conform unor studii de pe mapamond, că "șahul dezvoltă gândirea logică și capacitatea de a rezolva probleme, îmbunătățește concentrarea, imaginația și creativitatea, dezvoltă abilitatea de

¹⁵ "Your Child's Intellect", Terrell Bell, 1982, pp.178-179.

a vedea în viitor consecințele acțiunii personale în desfășurare, memoria, promovează independența și responsabilitatea, îmbunătățește imaginea și stima de sine, oferă ore și ore de distracție și entuziasm”. Lista anterioară, chiar redusă, ar impulsiona atât pe părinți cât și pe profesori să accepte introducerea șahului în școală prin clase de șah „standard”.

Concluzii finale

Sintetizând, beneficiile șahului pot fi recunoscute în toate aspectele educației:

Șahul dezvoltă abilitățile mentale folosite de-a lungul vieții: concentrare, gândire critică, raționament abstract, rezolvarea de probleme, recunoașterea modelelor logice, planificare strategică, creativitate, analiză, sinteză și evaluare. Șahul poate fi folosit eficient ca un instrument de predare a rezolvării de probleme și a gândirii abstracte; a învăța să rezolvi o problemă e mult mai important decât să înveți soluțiile la probleme particulare. Prin șah, se învață concentrarea asupra aspectelor importante și să eliminarea a ceea ce distrage; se învață găsirea de soluții creative, elaborarea de planuri și punerea lor în aplicare.

Jocul de șah implică mai multe aptitudini și are beneficii diverse în plan psihopedagogic¹⁶:

- crește coeficientul de inteligență;
- dezvoltă abilitățile de rezolvare a problemelor, învățând elevii să ia decizii dificile și abstracte în mod independent;
- oferă oportunități practice pentru luarea de decizii rapide și corecte sub presiunea timpului, abilitate ce poate îmbunătăți performanțele la examenele școlare;
- dezvoltă memoria, abilitățile de citit, lingvistice și matematice;
- dezvoltă gândirea critică, creativă și originală;
- învață elevii să gândească logic și eficient, să selecteze cea mai bună variantă din nenumerate posibile;
- oferă provocări elevilor supradotați și îi ajută pe elevii cu performanțe scăzute să studieze și să depună eforturi pentru excelență;
- demonstrează importanța unei planificări flexibile, a concentrării și consecințelor propriilor decizii;
- îi captivează atât pe băieți, cât și pe fete indiferent de abilitățile lor naturale și de mediul socio-economic de proveniență;
- îi învață pe elevi cum să câștige și să piardă în mod grațios.
- șahul contribuie deasemenea la dezvoltarea încrederii în sine și a imaginii de sine fără o supradimensionare a egoului, de vreme ce anumite pierderi sunt inevitabile, chiar și pentru campionii mondiali.

Enumerăm alte câteva beneficiile ale predării și promovării șahului în școli¹⁷:

---

¹⁶ Seymour and Norwood 1993, Dauvergne, 2000, Margulies 1991; Liptrap 1998; Ferguson 2000

¹⁷ Hall, R. (1983). Why chess in the schools. Oregon City, OR. (ERIC Reproduction Service No. ED 237368)

- Șahul limitează elementul șansă, hazard: promovează importanța planificării;
- Șahul cere ca rațiunea să fie coordonată cu intuiția; este o lecție de luare a deciziei eficace;
- Șahul este o sursă de satisfacții: cu cât mai bine joacă cineva, cu atât se simte mai răsplătit;
- Șahul este o formă de recreere organizată;
- Șahul posedă un limbaj internațional; poate fi o sursă de interes, amuzament și satisfacție;
- Șahul furnizează beneficii pe termen lung, poate mai mult decât alte sporturi.

Jocul de șah s-a dovedit un instrument educațional valoros, pentru toate categoriile de copii și elevi, pornind de la grădiniță până la colegiu, și pentru toate nivelurile de dezvoltare mentală, de la copiii cu dizabilități până la cei supradotați.¹⁸ Cei mai mulți dintre copiii de 6 sau 7 ani își pot însuși regulile de bază, în anumite cazuri chiar copii cu vârste de 4 sau 5 ani pot juca, iar un debut timpuriu ajută copiii să devină mai performanți.

Șahul în curriculum-ul școlar

Șahul poate fi găsit în structura curriculum-ului în aproape 30 de țări¹⁹: Belgia, Republica Moldova, Venezuela, Canada, Zair (actuala Republică Democrată Congo), China, Franța, etc.

- În Rusia, șahul face parte din curriculum de 40 de ani, adolescenții fiind încurajați să joace șah pentru a le crește abilitățile de rezolvare a problemelor și pe cele de raționament abstract.
- În Canada, Math and Chess Learning Center din Vancouver a elaborat o serie de manuale pentru a sprijini elevii în învățarea matematicii, iar în New Brunswick o serie de texte numite “Challenging Mathematics” folosesc șahul pentru a preda logica de la clasele a 2-a până la clasa a 7-a. Rezultatul acestui program constă într-o creștere situată între 62% și 81% a rezultatelor elevilor la rezolvarea de probleme.
- Provincia Quebec, în care a fost introdus programul pentru prima dată, are cele mai bune rezultate la testele de matematică din Canada. Canada se situează în mod constant pe o poziție mai bună decât Statele Unite la testele și examenele de matematică.

¹⁸ <http://kasparovchessfoundation.org/Studies/>

¹⁹ Ferguson, R. (1995). Chess in education research summary. Paper presented at the BMCC Chess in Education “A Wise Move” Conference, New York, NY. Ferguson, 1995

- În Statele Unite, finanțarea activităților școlare bazate pe șah este disponibilă prin "Educate America Act" (Goals 2000), șahul integrându-se în metodele de motivare și de dezvoltare la elevi a abilităților de gândire de ordin superior, disciplină și de învățare a metodelor creative de rezolvare a problemelor.

În țările unde șahul se practică la scară largă în școli, elevii dovedesc excelență în recunoașterea modelelor complexe, precum și în matematică și științe.²⁰

În România există o comisie care se ocupă de învățarea șahului în școli cu susținerea și determinarea marilor noștri maștri ca Elisabetei Polihroniade pentru care: "Introducerea șahului în școli e unul dintre marile mele scopuri și-mi pare foarte rău că la noi în țară șahul prinde atât de greu".

---

²⁰ Milat, M. (1997). The role of chess in modern education.

Bibliografie

Artise, John, *Chess and Education*, disponibil la:

http://www.chesshouse.com/chess_and_education_a/114.html

Clive Hutchby, *The Benefits of Learning Chess*, 2006.

<http://www.icu.ie/articles/display.php?id=95>

Ferguson, Robert, *Chess in Education Research Summary*, Paper presented at the BMCC Chess in Education "A Wise Move" Conference, New York, NY. Ferguson, 1995

Ferguson, Robert, *Teaching the fourth r (reasoning) through chess. School Mates*, Chess Coach Newsletter, 3, 1983.

Fischer, Wendi, *The Educational Value of Chess*. 2006, disponibil la:

<http://www.newhorizons.org>

Franzen, Harald. *Brain Study Shows Grandmaster Chess Players Think Differently Than Amateurs Do*. Disponibil la: <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=brain-study-shows-grandma>

Levy, Evan, *Check Mates*. Time.com, Saturday, April 14, 2001

<http://www.time.com/time/magazine/printout/0,8816,105603,00.html>

Liptrap, J. (1997). *Chess and standardized test scores*, Chess Coach Newsletter, 11, 5-7.

Margulies, 1993 Margulies, S. (1993). *The effect of chess on reading scores: District nine chess program second year report*. (Article No. 5) United States Chess Federation Scholastic Department

Meyers, Jerry. *Why offer chess in schools?*

<http://chess.about.com/library/weekly/aa05a08a.htm>

Palm, C. (1990). *Chess improves academic performance* (Article No. 2)

Restak, Richard M, *Brain - Genius and Superior Performance: Are We All Capable?*

<http://www.enotalone.com/health/4782.html>

Wojcio, Michael David, *The Importance of Chess in the Classroom*, Atlantic Chess News-1990

****The Benefits of PLayer Chess at a Young Age* . Susan Polgar Foundation

<http://www.susanpolgar.com/susan-polgar-foundation-benefits.html>

*** *The Benefits of Playing Chess!*

Source: <http://library.advanced.org/10746/reasons.html>

****Chess for Children. We help make children smarter*, 2000 - 2004.

<http://chessforchildren.com/edu4.htm>

****A brief survey of psychological studies of chess*

****Benefits of Chess for Youth*, San Jose Mercury News, 4-3-96

*** *Educational Benefits of Chess FIDE UNESCO presentation 2010*

****Teacher's Guide: Research and benefits of chess*, by Dr. Robert Ferguson

****Benefits of Chess for Children*